

кандидат історичних наук, доцент
кафедри фінансів та банківської справи,
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу,
Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто основні перешкоди на шляху розширення кредитних операцій банків з малими підприємствами та ризики кредитування малих підприємств як одна з цих перешкод, також проаналізовано основні інструменти керування даними ризиками.

Ключові слова: банківські ризики, кредитування, мікрокредитування, мале підприємство, суб'єкт малого підприємництва.

Г.И. Давыдовская

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МИКРОКРЕДИТОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены основные препятствия на пути расширения кредитных операций банков с малыми предприятиями и риски кредитования малых предприятий как одно из этих препятствий, также проанализированы основные инструменты управления данными рисками.

Ключевые слова: банковские риски, кредитование, микрокредитование, малое предприятие, субъект малого предпринимательства.

H.I. Davydovska

PROBLEMS OF DEVELOPMENT MICROCREDITING

Annotation. The article examines the main obstacles to the expansion of credit operations of banks with small businesses and the risks of lending to small businesses as one of those obstacles, the main risk management tools.

Keywords: bank risk, credit, micro credit, small business, small businesses.

Постановка проблеми. Одним із важливих джерел фінансування розвитку підприємництва є надання мікрокредитів вітчизняними банками та різного роду

фондами і небанківськими фінансово-кредитними установами. Дослідження проблеми мікрокредитування малого і середнього бізнесу є важливим і актуальним, необхідність якого зумовлена високою соціально-економічною роллю малого підприємництва та недостатнім науково-теоретичним, методичним та організаційно-економічним обґрунтуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням механізмів фінансового забезпечення мікрокредитування сфери малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки займались учені-економісти: О. Барановський, З. Варналій, М. Долішній, В.Єлейко, М. Козоріз, М. Колісник, М. Крупка, А. Мороз, С. Реверчук, Т. Смовженко, С. Соболю та інші. Однак проблема фінансового забезпечення мікрокредитування малого і середнього бізнесу у вітчизняній літературі та публікаціях науковців недостатньо розроблена і висвітлена.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз ризиків, які виникають під час кредитування суб'єктів малого підприємництва та обґрунтування методів їх зниження.

Виклад основного матеріалу. Ситуація щодо кредитування комерційними банками України малих підприємств в загальнодержавному масштабі залишається незадовільною. Основними перешкодами на шляху розширення кредитних операцій банків з малими підприємствами являються:

- 1) незначні обсяги кредитування малого підприємництва;
- 2) короткостроковий характер більшої частки кредитів, які видаються банками малим підприємствам, тобто кредитів, які не в стані вирішити проблеми розширення діяльності позичальника;
- 3) низька інвестиційна активність в державі;
- 4) високі ризики кредитування, особливо при мікрокредитуванні.

Тому низька прибутковість кредитування суб'єктів малого підприємництва внаслідок низьких обсягів кредитування та значних транзакційних витрат банків визначають ризик кредитування малих підприємств основною перешкодою розширенню кредитних операцій банків з ними.

Операції банків по кредитуванню суб'єктів малого підприємництва пов'язані з підвищеним рівнем всіх традиційних джерел ризику. Також для них характерна наявність специфічних “зон ризику” малого підприємництва, які виникали поступово в процесі його становлення та подальшого розвитку й набули характерні ознаки: організація діяльності в умовах нестабільних ринків і реакцією на це виявилася їх змушена багатопрофільність; певна відірваність, ізольованість малого бізнесу від формування всього підприємницького середовища, яка пов'язана з тим, що малий бізнес входив у ринкове середовище раніше великих підприємств і тому розвивався і розвивається “без прикриття” з боку великих підприємств; деформалізація господарського малого бізнесу, прямими якої є розрив між реальними й формально врахованими обсягами господарського обороту малих підприємств, а також між малими підприємствами, що формально значаться і їх фактично діючим числом; мінімальна “внутрішня інформаційна забезпеченість” підприємств малого сектора економіки. Значною мірою можуть сприяти доступу до кредитування кредитні реєстри (бюро), інституції, які збирають та надають інформацію про позичальників, що в свою чергу допомагає позикодавцям оцінювати ризики і, зрештою ефективніше розподіляти свої кошти [5, с. 65].

Проблему ризиків в принципі вирішити не можливо через їхню об'єктивність як економічної категорії, але проблема високих ризиків істотно послаблюється через впровадження банками процедури управління ризиками. Управління ризиками є основним змістом роботи банку в процесі кредитування підприємців малого сектора економіки та охоплює всі стадії цієї роботи – від первинного розгляду кредитної заявки до завершення розрахунків і розгляду питання про поновлення (продовження) кредитування. При цьому керування ризиками становить органічну частину керування процесом кредитування в цілому.

Банківська програма управління ризиками містить у собі облік всіх складових ризику й дотримання конкретних видів роботи з управління ними.

До складових керування ризиками відносяться: прийняття ризику венчурного кредитування (формування фондів для списання втрат по позичках); перенесення ризику на підвищені процентні ставки; прийняття матеріального забезпечення (застава); прийняття фінансового забезпечення (порука або гарантія); розподіл ризику; опосередкування ризику.

На першому етапі узгодження сума кредиту диктується реальною вартістю інвестиційного проекту плюс витрати на формування необхідних резервів, які розраховуються, виходячи з характеру проекту й строків його здійснення. Зниження строків кредиту при цьому під приводом мінімізації ризиків у дійсності здатні ці ризики істотно збільшити через небезпеку неповного фінансування проекту й, по суті, його зриву на заключній стадії. Сказане стосується й вибору строку кредиту. Більш тривалий строк кредиту збільшує його ризик; однак штучний “стиск” строку кредиту може мати негативний вплив на позичальника, підштовхнути його до більш ризикованих й навіть помилкових господарських рішень та, в кінцевому рахунку, збільшити загальні ризики й позичальника, й банку.

Істотним інструментом керування ризиками може служити підвищена процентна ставка. Однак, як показує світовий досвід взаємодії банків з малими підприємствами, цей інструмент керування ризиками малопродуктивний. В умовах же українських реалій кредитного ринку механізм підвищеної процентної ставки, як фактор компенсації ризиків, не може бути реалізований через і без того високий процентний тиск на малого позичальника та низький обсяг кредитних відносин більшості банків з даною сферою господарювання.

Основним інструментом керування ризиками при кредитуванні малого підприємництва є практика позичок під забезпечення, яке звичайно береться без розрахунку на те, що воно обов'язково буде реалізоване. Проте управління забезпеченням є заморочливими, трудомісткими й неприбутковими операціями для банку. Банку взагалі не має сенсу брати в заставу забезпечення, яке він не в змозі реалізувати. Однак, видача позички без забезпечення – це, по суті, форма

венчурного кредитування, що різко підвищує ризики “неповернень” і змушує банки іммобілізувати значні кошти у відповідні цільові резерви.

Істотним моментом управління ризиками при кредитуванні малого підприємництва на сучасному етапі повинно стати питання про поділ ризиків, який означає розподіл тягаря мобілізації джерел фінансування між декількома інвесторами, включаючи й самого позичальника. Наприклад, відомою формою поділу ризиків виступає залучення гарантій по кредиту, які, як правило, охоплюють приблизно від 50% до 2/3 вартості проекту й 75-80% вартості кредиту [1, с. 85].

Опосередкування ризику часто полягає в тому, що ресурси спрямовуються не безпосереднім позичальникам, а спеціалізованим проміжним фінансовим інститутам, безпосередньо орієнтованим на потреби малого бізнесу. Такими інститутами сьогодні виступають Український і регіональні фонди підтримки підприємництва та кредитні союзи малих підприємств. Український фонд підтримки підприємництва здійснює надання бюджетних коштів суб'єктам малого підприємництва на конкурсних засадах на поворотній основі за умови забезпечення виконання зобов'язання щодо їх повернення та сплати відсотків за користування бюджетними коштами на рівні 1,5 облікової ставки Національного банку, яка діє на дату укладення договору, у розмірі: від 50 000 до 100 000 гривень на строк до одного року; від 100 001 до 250 000 гривень на строк до трьох років з відстроченням повернення основної суми боргу до одного року. Бюджетні кошти надаються суб'єктам малого підприємництва для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, провадження виробничої діяльності, будівництва та реконструкції виробничих приміщень. Однак при відсутності постійної державної бюджетної підтримки названі інститути не в змозі істотно вплинути на поліпшення кредитних відносин малого підприємництва.

Складові управління ризиками банківського кредитування перебувають у полі постійного контролю відповідних служб банку. Проте моніторинг службами контролю банків складових ризику зводиться не лише до

спостережень за діями (або бездіяльністю) самих малих підприємств-позичальників. Не менш важливі й процеси, що відбуваються в його навколишньому господарському середовищі, зокрема, у тій галузі або підгалузі, де концентрується основний обсяг господарської діяльності позичальника. Для того, щоб мале підприємство було здатне успішно продовжувати свою діяльність, необхідно прогнозувати зміни в галузі та вчасно реагувати на них. Банк, оцінюючи здатність клієнта підготуватися до можливих змін, вживає попереджувальних заходів для мінімізації можливих ризиків у майбутньому. У відносинах з малими підприємствами такий моніторинг із боку банків відсутній або практично відсутній.

Спираючись на досвід економічно розвинутих країн, а також враховуючи напрацювання власних та інших фондів підтримки підприємництва, Український фонд підтримки підприємництва розробив і підготував до реалізації такі прогресивні форми фінансової підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, як фінансове поручительство (гарантія) ФПП по кредитах, отриманих позичальниками в комерційних банках, сумісне з банками (консорціумне) фінансування, сплата відсотків за банківськими кредитами на поворотній основі та ін. Такі механізми підтримки дозволять збільшити обсяги фінансування малого підприємництва, полегшити доступ до банківських кредитних ресурсів для суб'єктів малого підприємництва, які не мають достатнього забезпечення фінансових зобов'язань (застави), сприяють зростанню обсягів капіталізації виробництва, формують базу для зниження собівартості продукції, зростання обсягів її реалізації.

Висновки з даного дослідження. Одним з найбільш ефективних інструментів керування ризиками банківського кредитування малого бізнесу можна вважати систему гарантій, особливо таких, що видаються від імені спеціалізованих фінансових установ. Гарантія сама по собі не вирішує повністю проблеми доступності кредиту для малих підприємств. Гарантія – ринковий товар, що має свою ціну. При цьому в умовах української економіки високий рівень підприємницьких ризиків неминуче визначає високу “ціну” такого

специфічного товару, як гарантія. Для одержання реального доступу малих підприємств до системи гарантій у сучасному періоді треба істотно змінити ситуацію, так щоб у гарантійних схемах кредитування для малого бізнесу чітко проглядався компонент державної підтримки. Не випадково на сьогодні в Україні найбільш перспективними є регіональні схеми таких гарантій, що спираються на можливості регіональних бюджетів.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С., Дрига С.Г., Тарангул Л.Л. *Мікрокредитування малого підприємництва*. Ірпінь, НУДПСУ, 2008. – 144с.
2. Піскунова О.В. *Моделювання розвитку малого підприємства за різних форм державної фінансової підтримки* / О.В. Піскунова // *Фінанси України*. – 2010. – № 8. – С. 115-124.
3. *Посібник “Мікрокредитування в Україні”: Макроефекти від мікрокредитів*. – К.: РМПУ. 2005. – 60 с.
4. *Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 68 “Деякі питання надання суб'єктам малого та середнього підприємництва кредитно-гарантійної підтримки”*.
5. Терещенко Г.М., Топчій Ю.В. *Становлення й розвиток бюро кредитних історій в Україні* / Г.М. Терещенко, Ю.В. Топчій // *Фінанси України*. – 2010. – № 10. – С. 65-72.
6. Ткач Є. В. *Напрями розширення та вдосконалення спектру банківських продуктів і технологій для інноваційно-активного малого бізнесу* / Є. В. Ткач // *Збірник наукових праць ДНУ “Економічний простір”*. – 2008. – № 11. – С. 132–140.
7. Ткачук О. *Мікрокредит як одна з перспективних форм інвестування малих підприємств в Україні* / О. Ткачук // *Банківська справа*. – 2001. – № 3. – С. 34.
8. <http://www.bank.gov.ua>
9. <http://www.microcredit.com.ua>